

teokseen kirjoittamassaan artikkelissa Poeettinen funktio ja reseptitutkimus kirjallisuudentutkija Erkki Vainikkala kiistää sellaisten analyysien todistusvoiman, joissa ei oteta huomioon kulttuurisia eroja eikä nähdä, että tekstien osat saavat merkityksensä vain kokonaisuudessa.

Hietala puhuu kirjoituksessaan humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen kulttuurintutkimuksen vastakkaisuuksista ja jälkimmäisen 'oppimattomuuksista'. Minä puolestani olen pyrkinyt todistelemaan, että aivan näin ei ehkä kuitenkaan ole.

Tärkeämpää kuin tämäntapainen kinastelu olisi kuitenkin se, että humanististen ja yhteiskuntatieteiden tutkijat keskustelisivat intressittömästi erillisten tieteiden rajoituksista ja uskaltautuisivat nykyistä enemmän yhdistämään töissään eri lähestymistapoja.

Medialisoituneessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa tai, yleisemmin, informaatioteknologisessa yhteiskunnassa, erilliset humanistiset tai yhteiskuntatieteet ovat *yksinään* suhteellisen voimattomia vastaamaan 'uuden ajan' haasteisiin. Nyt pitäisi miettiä, onko Suomessa riittävästi edellytyksiä ja tahtoa toteuttaa kulttuurin ilmiöiden tutkimuksessa monitieteellistä tai jopa poikkitieteellistä projektia nykyistä vahvemmalla pohjalla.

ENSIO PUOSKARI

Kulttuuri, viestintä ja subjekti

■ Hallinnolliseksi kutsuttu, empiirinen viestintätutkimus eli valtavirta on kriisissä kun taas kriittiset tutkimusvirtaukset eri ilmenemismuodoissaan ovat nousemassa hallitsevaan asemaan tiedotustutkimuksessa. Tästä esimerkkinä on vaikka *Critical Studies in Mass Communication*, joka alkoi ilmestyä 1984 — siis samoihin aikoihin kun *Journal of Communicationin Ferment* -erikoisnumerossa oli alustavasti pohjustettu kulttuuritutkimuksellisten perinteiden vahvaa esiinmarssia tiedotustutkimuksen kentälle.

Tähän kenttään sopii myös Hietalan artikkelin tapa jäsentää viestintäilmiöitä. Hietalan artikkelin kolmeksi avainkäsitteeksi voi nostaa kulttuurin, viestinnän ja subjektin, joita käsitellessään hän on vahvimmillaan kulttuurin ja subjektin välisen suhteen analyysissa. Viestinnän käsite ei kuitenkaan nouse kovin keskeiselle sijalle, vaikka tuntuisi luontevalta ajatella, että se olisi kulttuurin ja subjektin 'välittäjätermi', niin kuin Chang (1989, 15) sen määrittelee: "juuri ihmisen olemassaolo on minän ja toisen, itsen ja maailman välistä viestintää".

Viestinnällisyyden ja sen tutkimuksen käsitteellistämässä Hietala liikkuu vanhojen tuttujen dikotomioiden, humanistinen vs. sosiologinen tutkimus ja kvantitatiivinen vs. kvalitatiivinen metodologia, muodostamien binaaristen oppositioiden varassa. Nämä dikotomiat kulkevat lukijaa hiertävästi läpi artikkelin. Kahtiajako tietenkin on hallinnut tiedotustutkimuksen kenttää sen alkuvaiheista lähtien eli Lazarsfeldin jaottelusta hallinnolliseen ja kriittiseen tutkimukseen, jonka eri versioita ovat Mertonin erottelu tie-

donsosiologiseen (kriittinen) ja mediasosiologiseen (hallinnollinen) tutkimus tai Gerberin erottelu taktiseen ja strategiseen tutkimukseen. Dikotomia oli keskeisellä sijalla myös edellä mainitussa *Journal of Communicationin* käymistilakeskustelussa vuonna 1983. Samoin kuin Hietala artikkelissa myös siinä päädyttiin poikkeuksetta tutkimustapojen erojen esittelyn jälkeen korostamaan niiden vuorovaikutuksen välttämättömyyttä, mutta ongelmaksi niissä niin kuin Hietalallakin jäi tutkimustapojen yhteismitallistamiseen ja yhteismitattomuuteen liittyvä ongelma.

Itse (Puoskari 1990) olen esittänyt Grossbergin pohjalta tiedotusopin tutkimusavaruuden rasterointia käsiteanalyttisesti tarkastelemalla miten tietyt tiedotusopin avainkäsitteet tietyissä teoreettisissa viitekehyksissä on tuotettu.

Humanistisen tiedotustutkimuksen sijasta itse käyttäisin mieluummin laajempaa ja kattavampaa termiä *kulttuuriteoreettinen tiedotustutkimus*, jonka voi tällä hetkellä katsoa muodostavan oman suhteellisen itsenäisen tietokenttensä. Se ei ole kuitenkaan teoreettisesti yhtä yhtenäisen kuin valtavirta oli, vaan siinä on erotettavissa erilaisia teoreettis-metodologisia versioita: kriittinen teoria, yhdysvaltalainen kulttuuritutkimus, symbolinen interaktionismi, brittiläinen kulttuuritutkimus, Screen-teoria, strukturalistis-semioottinen tutkimus, jälkistrukturalistiset mediakonseptiot. Nämä suuntaukset ovat olleet siirtämässä tiedotustutkimuksen tietokenttää uusille urille 1970- ja 1980 -luvulla ja tässä suhteessa Hietalan artikkeli ja sen tapa jäsentää viestinnällisiä kysymyksiä on selkeästi tämän linjan mukainen.

Tämä aikaisemmin vähemmän esillä ollut kenttä on noussut 1980 -luvulla yhteiskuntateoreettisesti suuntautuneen tutkimuksen rinnalle. Kulttuuriteoreettisia suuntauksia yhdistävänä tekijänä voidaan pitää merkitysteoreettista asennoitumista kommunikatiivisen toiminnan analyysiin, jota myös Hietalan artikkelin Ceasescu- ja Viinas- esimerkit tyylipuhtaasti edustavat. Toinen yhdistävä tekijä on 'lingvistisen' paradigman tuominen yhteiskuntateoreettiseen keskusteluun.

Nämä molemmat aspektit ovat esimerkiksi mukana Lowen (1982) näkemyksessä joukkoviestinnästä ja sen asemasta jälkiteollisessa tai postmodernissa yhteiskunnassa. Lowe kirjoittaa: "elektronisen joukkoviestinnän avulla tapahtuva julkisuuden metakommunikaatio on kääntänyt päinvastaiseksi tapamme jäsentää kuvan ja todellisuuden välistä suhdetta. Aikaisemmin kuva oli sidottu referenttiin, kuva viittasi aina johonkin todellisempaan joko platonisessa tai immanentissa mielessä. Nykyisin kuva viittaa itseensä arvona. Julkisuuden avulla kyetään muokkaamaan tuote uudelleen niin että se mitä kulutetaan on sen kuva-arvo (image value) pikemminkin kuin sen käyttöarvo. Elektroniset joukkoviestimet muuttavat julkisuuden itsensä tapahtumaksi, joka koetaan tärkeänä. Poliittinen kommunikaatio toimii nykyisin juuri näin. Todellisuus on nykyisin läpeensä julkisuuden tuottaman kuvan suodattama. Hallitun kulutuksen yhteiskunnassa todellisuuden määrittäminen tapahtuu kuvan metakommunikaation avulla" (emt. 139).

Eroa kulttuuriteoreettisten suuntausten merkitysteoreettisen ja valtavirran käyttämisteoreettisen kommunikaationäkemysten välillä voi luonnehtia seuraavasti. Valtavirran piirissä viestintää jäsennetään pääsääntöisemmin sanomien siirtona (transmission) tai vaihtona (exchange) kun taas kulttuuriteoreettisten suuntausten puolella painotetaan viestintää merkitysten jakamisena (sharing of meaning).

Ero ei tietenkään ole jyrkän dikotominen, sillä molemmat näkemykset edellyttävät tietyn intersubjektivisesti annettun tietoperustan. Valtavirran kohdalla se on lähinnä tietty käyttäytymisen säännönmukaisuus (yksilöt käyttäytyvät tiettyjen kausaalisten suhteiden mukaisesti) tai epistemologis-ontologinen sitoumus (joka voi koskea esimerkiksi sanomien ja todellisuuden välistä suhdetta).

Intersubjektivisuus on tekijä, joka yhdistää valtavirran ja kulttuuriteoreettisen tiedotustutkimuksen merkityskäsityksiä. Ne kuitenkin poikkeavat sen suhteen mihin intersubjektivisuus perustuu. Siitä mihin itse intersubjektivisuuden käsite tulisi kiinnittää ei ole tosin olemassa mitään yhteneväistä näkemystä sen enempää valtavirran kuin kulttuuritutkimuksenkaan puolella.

Valtavirran piirissä merkityksen intersubjektivisuutta koskevat tietoteoreettiset sitoumukset voivat liittyä sanomien tietyn asteiseen transaktiivisuuteen (kuten Schrammin kohdalla), sanomien avulla tapahtuvaan vuorovaikutukseen (esimerkkinä Gerbner) tai käsitykseen inhimillisen viestinnän biososiaalisista edellytyksistä (DeFleur & Ball-Rokeach).

Kulttuuriteoreettisen tiedotustutkimuksen kohdalla intersubjektivisuus ymmärretään merkitysten sosiaalisesta konstituutiosta käsin. Merkitykset ovat 'diskursiivisen kamppailun' aluetta. Subjektin merkityksenantoakteja voidaan selittää tekstuaalisesta kontekstista käsin kuten esimerkiksi screenteoreetikot ja jälkistrukturalistit tekevät tai niitä voidaan selittää esimerkiksi brittiläisen kulttuuritutkimuksen ja symbolisen interaktionismin tapaan kulttuurissosiaalisesta kontekstista käsin. Nämä selitystavat voidaan pyrkiä yhdistämään niin kuin Hietala mielestäni tekee omassa artikkelissaan. Sekä tekstuaalisissa että kulttuurissosiaalisissa intersubjektivisuusteorioissa tutkimuskohteina ovat merkityskäytäntöihin ja teksteihin kirjoitettujen 'subjektipositioiden' väliset suhteet. Niiden analysoiminen voi tapahtua joko konkreettien tai tekstissä 'postuloitujen' vastaanottajien näkökulmasta käsin.

Mutta mistä aineksista tämä 'merkitysyhteisö' muodostuu, sitä on tarkasteltava kunkin teorian kohdalla erikseen teoriaan sisältyvistä 'diskursiivisista käytännöistä' käsin. Jotta sanomien vaihdoista tai merkityksen jakamisesta voitaisiin puhua, sekä valtavirran että kulttuuriteorian mediakonseptioissa edellytetään intersubjektivisesti jaettava vissa oleva 'merkitysyhteisö'.

Kriittisen teorian vaihtoarvorepressiivinen 'yksiolotteinen yhteiskunta', symbolisen interaktionismin 'homo symbolicus' tai 'homo narrans', yhdysvaltalaisen kulttuuritutkimuksen 'rituaalinen viestintämalli', fenomenologis-hermeneuttisten näkemysten 'intentionaalisuus', brittiläisen kulttuuritutkimuksen 'eletyn kulttuurin' analyysi tai jälkistrukturalististen teorioiden 'vapaasti kelluvat merkitysijät' ovat käsitteitä, joiden teoreettisiin sitoumuksiin kuuluu näkemys viestinnästä tiettyssä kulttuurisesti annettussa, joskin jatkuvasti muuttuvassa kontekstissa tapahtuvana vuorovaikutussuhteena.

Näkemykset poikkeavat toisistaan sosiaalisen todellisuuden konstituutiota koskevissa kysymyksissä sen suhteen, minkälaisen merkitysyhteisön (Kommunikationsgesellschaftin) ne postuloivat kommunikaatiivisen toimintansa viimekätiseksi ehdoksi. Yleisesti voidaan todeta kaikkien kulttuuriteoreettisten suuntausten olevan kiinnostuneita elämismaaailmojen toimijoiden merkityksenantoaktien ymmärtämisestä, niiden hermeneuttisesta selittämisestä. Tällöin tiedotustutkimuksellisesti mielenkiintoinen ky-

symys kuuluu: minkätyyppinen merkityksenantoakti viestintäakti on ja millainen asema sillä on toimijoiden elämismaailman konstituutiossa? Toisin sanoen: mikä on viestintäaktien ja joukkoviestinnällisten tekstien erityisyys suhteessa elämismaailmaa konstituoiuihin muihin akteihin nähden? Erityisesti: minkälaisia uusia aspekteja joukkoviestimet ovat tuoneet mukaan sosiaalisen todellisuuden haltuunottoon ja ylläpitoon.

Tarkasteltaessa kulttuuriteoreettista tiedotustutkimusta, jollaiseksi lasken myös Hietalan ja muiden turkulaisten tekemän tutkimuksen, on otettava huomioon: "kulttuurisesta näkökulmasta joukkotiedotus on vain yksi eikä välttämättä edes tärkein osa sitä kulttuuriympäristöä, johon yksilö on viestinnällisessä suhteessa. Kulttuuriselle ajatustavalle onkin luonteenomaista hahmottaa asia niin että viestintäakti on yhtä kuin merkityksenanto — so. että aina kun yksilö antaa merkityksen jollekin asialle, hän suorittaa viestintäaktin" (Pietilä, V. 1982, 72). Toisin sanoen viestinnällisyys näyttää olevan toisaalta jotakin, joka sitoo yksilön tiettyyn merkitysyhteisöön. Mutta toisaalta subjekti on jo jonkin merkitysyhteisön jäsen. Näin ollen hän ei voi tuottaa rajattomasti 'yksilöllisiä' merkityksenantoakteja, jolloin pelko siitä, että tiedotustutkimus kiinnostuessaan yksilöllisistä merkityksenannoista suistuisi spekulatiivisuuteen ei ole mielestäni oikeutettu — pikemminkin sosiaalistuminen on yksilöllistymisen ehto.

Kirjallisuus

- CHANG, Briankle. "Viestintä dekonstruktion jälkeen. Kohti viestinnän fenomenologista ontologiaa". Tiedotustutkimus 12:3, 1989.
- LOWE, Donald. *History of Bourgeois Perception*. The University of Chicago Press, Chicago 1982.
- PIETILÄ, Veikko. Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja 3/1982.
- PUOSKARI, Ensio: "Viestinnän filosofia ja tiedotustutkimuksen problematiikka". Tiedotustutkimus 13:4, 1990.